

2. อิทธิพลเขมรในวรรณกรรมกล่อมช้างของขุนเทพกระวี

บ่อเกิดของวรรณกรรมกล่อมช้าง

วรรณกรรมประเภทกล่อมช้างในภาษาไทย มีหลายฉบับ สำหรับฉบับที่มีความสำคัญชวนให้ศึกษาในแนววรรณคดีเปรียบเทียบ ก็คือฉบับที่เรียกกันว่า “ดุขฎิสังเวย กล่อมช้างของแก้ว ขุนเทพกระวี เมืองสุโขทัย แต่ง” วรรณกรรมกล่อมช้างของขุนเทพกระวีแต่งขึ้นในสมัยอยุธยา คงจะในรัชสมัยพระนารายณ์มหาราช แต่ไม่อาจกำหนดเวลาได้แน่นอนว่าแต่งในปีใด ผู้แต่งในสมัยต่อ ๆ มารวมทั้งในสมัยรัตนโกสินทร์ด้วยได้ใช้วรรณกรรมชิ้นนี้เป็นแบบอย่าง และเป็นแนวทางในการแต่ง ดังนั้นจึงนับได้ว่ามีอิทธิพลต่อกวีรุ่นต่อ ๆ มา

ดุขฎิสังเวยกล่อมช้างของขุนเทพกระวีนี้เป็นฉันทลักษณ์ร้อย ขุนเทพกระวีคงเป็นพราหมณ์ ซึ่งอยู่ ณ เมืองสุโขทัย คงเข้ามารับราชการในราชสำนักสมเด็จพระนารายณ์ซึ่งทรงให้ชุมนุมนักปราชญ์ราชบัณฑิตที่มีความรู้ในเรื่องช้าง หรือ คชศาสตร์ แต่งตำราคชศาสตร์ขึ้น เนื่องด้วยพระองค์ทรงโปรดกีฬาคล้องช้างมาก เมื่อได้ช้างที่มีลักษณะดีก็ทำพิธีกล่อมช้างตามที่กำหนดไว้ในตำราคชศาสตร์ ในพิธีกล่อมช้างนั้นต้องมีดนตรีและบทประพันธ์สำหรับสวดประกอบด้วย พิธีการเช่นนี้ได้ลอกเลียนแบบมาจากอินเดีย โดยดูจากราชสำนักขอมแห่งนครวัด ดุขฎิสังเวยกล่อมช้างของขุนเทพกระวี ก็คงจะนำต้นฉบับบทประพันธ์ภาษาเขมรมาใช้เป็นแบบอย่าง ทั้งนี้เพราะมีร่องรอยอิทธิพลเขมรปรากฏอยู่ทั่วไปในวรรณกรรมนี้ อนึ่งพิธีดุขฎิสังเวยนั้น ในเขมรโบราณนิยมปฏิบัติกันมากโดยเฉพาะอย่างยิ่ง พิธีดุขฎิสังเวยกล่อมช้าง และ

พิธีสังเวทแม่พระโพสพ ซึ่งนิทานโบราณได้เล่าเรื่องเกี่ยวกับแม่พระโพสพ
ไว้มากเช่น เรื่องนางผมหอม (นางสกกะจอบ) เรื่องนางดำ (นางเขมา)
เป็นต้น⁽¹⁾ แสดงว่าพิธีกล่อมช้างและบทสวดในพิธีประเพณีปฏิบัติกันในหมู่
คนเขมรมานานและแพร่หลาย คนไทยได้ติดต่อกับเขมรมานาน จะด้วยการอยู่ใน
ในบ้านเมืองเดียวกัน หรือจากการสงคราม หรือจากการติดต่อสัมพันธ์กัน
ทางธุรกิจก็ตาม ย่อมเป็นไปได้ที่คนไทยจะรับวัฒนธรรมเช่นนี้มาจากเขมรรวม
ทั้งวัฒนธรรมอื่น ๆ อีกด้วย

อิทธิพลเขมรในคชภูมิจึงเวทกล่อมช้างของเก่า

ร่องรอยอิทธิพลเขมรในวรรณกรรมนี้ที่ปรากฏสมควรนำมากล่าว มี
3 ประการคือ

1. ภาษา
2. พิธีการ
3. วรรณกรรมกล่อมช้างฉบับอื่น ๆ

1. ภาษา

ก่อนที่จะกล่าวถึงอิทธิพลเขมรที่มีต่อภาษาที่ใช้ในวรรณกรรมนี้ เห็น
สมควรกล่าวถึงเนื้อเรื่องของวรรณกรรมกล่อมช้างสักเล็กน้อย

เนื้อเรื่องเริ่มด้วย “บทสวดอวยสังเวท” ซึ่งประกอบด้วยการบูชาสิ่ง
ศักดิ์สิทธิ์ ได้แก่เทพเจ้าของพราหมณ์ เทพยคาทั้งหมด ทั้งนี้เพื่อขอ
ประทานความคุ้มครอง ต่อจากการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือบทไหว้ครู ก็กล่าวถึง
สภาพทั่วไปของป่า แล้วต่อกับบทสวดของช้างซึ่งประกอบด้วยถ้อยคำ
ไพเราะสำหรับ “กล่อม” จิตใจ และนิสัยสัตว์ป่าให้สงบเยือกเย็นและเชื่อ
เพื่อจะได้เป็นพระราชพาหนะ (หากช้างใดเชื่อและเชื่อฟังดีก็ได้รับพระราช
ทานบรรดาศักดิ์เป็นพระ พระยา หรือแม้แต่เจ้าพระยา เช่น เจ้าพระยา-

(1) POREE-MASPERO, Eveline Etude sur les Rites agraires des Cambod-
giens tome I et II, Paris, 1962 et 1964, p. 20

คเชนทรวัดทนต์ ตามที่ปรากฏในโคลงยอพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดย พระศรีมโหสถ) จนบทสุดท้ายซึ่งด้วยการอวยชัยให้พรอันประเสริฐ เนื้อความต่อจากนั้นได้เพิ่มเติมเรื่องของสิทธิดาบศฤงษี ซึ่งเป็นปรมาจารย์วิชาคชศาสตร์ อัญเชิญดวงวิญญาณของฤงษีมาเป็นประธานในพิธีแล้วกล่าวดำเนินพิธี จบลงด้วยคำอวยชัยให้พร

ในระหว่างดำเนินเพื่อเรื่องนั้นจะพบถ้อยคำที่มีรากมาจากภาษาขอมมากที่สุด รองลงมาก็คือคำบาลี—สันสกฤต ส่วนจำนวนคำไทยกลายเป็นคำที่ใช้ใช้น้อยที่สุดในวรรณกรรมฉบับนี้

บทประพันธ์บทแรกที่จะยกเป็นตัวอย่างนี้มีคำทั้งหมดจำนวน 11 คำ เป็นคำเขมรแท้ ๆ จำนวน 5 คำ อีก 6 คำมีรากฐานมาจากบาลี—สันสกฤต ไม่มีคำไทยแท้เลยแม้แต่คำเดียว ดังนี้

อัญชยมบังคม

บรมภูทิวะ

มนตรชากรุงชนะ

นิตยเทวดาผอง

ความหมายของคำเขมรทั้งห้าคำได้แก่

อัญชยม = ข้าพเจ้า (บุรุษที่ 1 เอกพจน์)

บังคม = ไหว้

ชา = เป็น, อยู่, คือ

กรุง = เมือง, หรือใช้นำหน้าพระนามพระเจ้าแผ่นดิน.

อีกตัวอย่างหนึ่งคือ

๑) *เปล็ญ*: ลักษณะนินาทสดับ ศัพทสำเนียงบิเราะทเสนง

นักหลม บิภาเลวง

บิตะเสพยพระไพโร

บทประพันธ์นี้มีคำเขมรโบราณเจือปนอยู่หลายคำ รวมมีคำเขมรทั้งสิ้น 10 คำ ความหมายของคำเหล่านี้ได้แก่

เผด็จ = ผน [ฌ็อง]
 สดับ = หัง [ลูบ]
 บิเรหา = ไพราะ [ติเราะ] (เรื่องของคำนี้โปรดดูย่อหน้า

ต่อไป)

เสนง = เขาสัตว์ [ฌ็อง]
 นักผลม = คนเป่า (เขา, เป่า) [จรูกิลู]
 บิ = ปี [ซี]
 ภา = ไต้ยีน [ฌ]
 เลวง = เสียงดัง [ฌ็อง]
 ตะ = ที่ ซึ่ง อัน [ฌ]
 ไพร = ป่า [ฌ็อง] พระไพร คือเจ้าป่า

คำที่มีรากฐานมาจากบาลี—สันสกฤต ได้แก่ ตักษณะ (รูปร่าง, แบบ),
 นินทา (เสียงก้อง), ศัพท (เสียง), เสดย (บ่อย ๆ)

ส่วนคำ *สำเนียง* นั้น น่าจะเป็นคำไทย *เสียง* แล้วแผลงแบบเขมร เป็น
สำเนียง

เรื่องของคำ “ไพราะ” ในหนังสือเก่าของไทยส่วนมาก เขียนคำว่า
 ไพราะ เป็น “ไพราะห” คือ ลงท้ายด้วย ห ต่อมาไทยได้ยกเลิกการเขียนคำ
 แบบนี้ หลังจากที่ได้อศึกษาเปรียบเทียบในเรื่องคำ ไทย—เขมรแล้ว จะเห็นได้
 ว่าถ้าคำไทยลงท้ายด้วย ห มักจะมีรากฐานมาจากคำเขมรที่ลงท้ายด้วย วิสารกะ
 คือ: ออกเสียง ห กับเสียงสระอะสั้น ๆ ในสมัยนครวัด คำเขมรแบบนั้นมักเขียนด้วย
 —ะห เช่น เราะห [ออกเสียงว่า ไร่ะ] แปลว่าค่อจากนั้น หรือตามแต่

คำระเห่ นี้เป็นคำขอมโบราณ ปรากฏในศิลาจารึกเก่าแก่ เช่น ในจารึกหลักนึ่ง ซึ่งมีอายุตั้งแต่ปี ค.ศ. 960 นอกจากนี้ก็มีคำขอม พิเราะหะ ไทยนำมาใช้โดยแผลง อี เป็น ไอ แล้วรักษาคำ ท้ายคำไว้ดังนี้ ไพเราะหะ ส่วนคำ คำระ (ซึ่งแผลงจากตรีชะ) ไทยก็นำมาใช้เขียนเป็น คำริหะ ดังนี้เป็นต้น

2. พิธีการ ในเนื้อเรื่องของคุษฎีสังเวยกล่อมช้าง ของขุนเทพกระวี ได้กล่าวถึงพิธีการซึ่งปฏิบัติกันในระหว่างอำเภอสวดน้ำว่า ก่อนอื่นได้อัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย และเทพยดาทั้งหลายโดยเฉพาะ พระไฟโร มาชุมนุมในพิธี ต่อจากนั้นก็อัญเชิญดวงวิญญาณของฤาษีสีทธิบาทสมาด้วยเพื่อเป็นประธาน ฤาษีสีทธิบาทก็เสด็จมา ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

จึงสินธิตาปศฤาษี	กฤตยกิตยาการสกล
โดยสาตราเสด็จจรในพน	นุประเทศศิขร.....
และเทพยดาทั้ง 9 ในป่าและขุนเขาก้เสด็จด้วย	ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้
ยชโย บิวดมาประดิษ	ฐในหัตถชัยขวา
สวดมนตรเชิญวรมหา	สมเด็จไท้ทั้งเก้าตน
เนาในสังวาลนพสุตร	เสด็จแสดงตั้งใจดล
ล้างบาปเกลศกมล—	พิโรธเบาบาง

วิญญาณฤาษีมาสัมผัสช้างพิธี แล้วเจิม “คล่าเว็จก็เจิมจุม” ต่อจากนั้นก็รดน้ำให้แก่วัว “ทำโดยพิธีการสนาน อภิเศกบริบูรณ” เมื่อรดน้ำแล้วก็ไปรดดอกไม้ “ครันเสร์จก็ไปรววิไลยมาศ...” จุตรูปเทียนเผาเครื่องหอม ร่ายมนต์เพื่อปกป้องคุ้มครองช้าง ต่อจากนั้นก็เวียนแวนทองและเทียนบริวาร ผู้คนทั้งหลายถวายเครื่องสังเวยที่ประกอบด้วย อาหาร ดอกไม้หอม เครื่องหอม แต่ฤาษี ครอบแบบเบญจางคประดิษฐ์ แล้วลา เป็นอันจบพิธีตามเนื้อความที่บรรยาย

พิธีการกล่อมช้างนี้ ได้ปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัดทุกครั้งที่กษัตริย์เขมร
โบราณได้ช้างราชพาหนะ จะเป็นช้างเผือกหรือไม่ก็ตาม หากมีคุณสมบัติ
สามารถนำมาใช้งานตามวัตถุประสงค์แล้วก็ต้องมีพิธีกล่อมช้าง

3. วรรณกรรมกล่อมช้างฉบับอื่น ๆ เมื่อศึกษาจากหนังสือ “ชุมนุม
ฉันทดุสิตสังเวท” พิมพ์โดยโรงพิมพ์ครุสภา (2503) และกล่อมช้างฉบับอื่น ๆ
แล้วจะเห็นว่าวิธีแต่งของวรรณกรรมกล่อมช้างทุกสำนวนคล้ายคลึงกัน ฉบับที่
เก่าแก่มาอีกฉบับหนึ่ง⁽¹⁾ คงจะแต่งขึ้นในตอนปลายสมัยอยุธยา หลังแผ่นดิน
สมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้น ได้รับอิทธิพลจากเขมรอย่างเห็นได้ชัด
โดยนำต้นฉบับจากขอมมาแก้ไขตัดแปลง ดังบทประพันธ์ดังนี้

“แก็กลอนกัมพูชภาษา แจงแจ้งเอามา
เป็นสยามพากยพิไล”

ส่วนศัพท์ที่ใช้ก็มีคำเขมรปนมาก แต่ก็ยังมีคำไทยไม่น้อย มีวิธีบรรยาย
ที่ตื้นเขินเพราะได้มีโอกาสปรับปรุงจากของเก่า เช่น ในฉบับขุนเทพกระวี ซึ่ง
เป็นฉบับเก่าแก่ที่สุดไม่มีพรรณนาชีวิตในป่า แต่ฉบับหลังได้กล่าวว่ เมื่อช้าง
อยู่ในป่ามีสภาพชีวิตที่ลำบาก เช่น ต้องหาอาหารกินเอง สภาพป่าก็ไม่น่า
สบายเพราะต้องนอนอยู่ในฝุ่นทรายสกปรกและหินผากี่แข็งกระด้าง ดังคำ
ประพันธ์ต่อไปนี้

เมื่ออยู่ในป่าดงพงไพร หากินเองใน
พนานยากหนักหนา
หนึ่งโสดฝุ่นทรายครีงตรา นอนแนบหินผา
กระด้างกระเดื่องทั้งตัว

---

(1) ดุสิตสังเวทกล่อมช้างฉบับโบราณ หอสมุดวชิรญาณ, 2467.

สำหรับวรรณกรรมชุดนี้สังเวกล้อมข้างฉบับโบราณนี้ สันนิษฐานว่า ผู้แต่งคงเป็นคนไทย มิใช่พราหมณ์ เพราะได้แสดงออกซึ่งอุปนิสัยของกวีไทย หลายอย่าง ที่เด่น ๆ ได้แก่

1. มุ่งแสดงศิลปะ ช่างค้นหาถ้อยคำมาเรียบเรียงให้มีสัมผัส ทั้งสัมผัสอักษรและสระ กล่อมข้างฉบับโบราณนี้ได้ว่า เป็นวรรณกรรมแห่งศิลปการใช้ถ้อยคำ

2. การวาทมโนภาพ ผู้แต่งวาทมโนภาพชีวิตในป่าได้อย่างสมจริง มุ่งแสดงความยากลำบาก ความไม่สะดวก นอกจากนี้ยังวาทมโนภาพแห่งความรู้สึกได้อย่างแจ่มแจ้งอีกด้วย คือความรู้สึกของข้างที่เต็มไปด้วยความทุกข์โศกเศร้าที่ต้องพลัดพรากจากพ่อแม่พี่น้องเพื่อนฝูงที่เคยออกหากินด้วยกันทุกวัน ในป่า ความทุกข์นั้นอาจจะมีผลทำให้ข้างประพฤติกเร ไม่เชื่อฟังความข้าง หรือแสดงความดุดัน ดังนั้นจึงปลอมโยนด้วยถ้อยคำที่ให้ความอบอุ่นเป็นมิตร ให้ความหวังที่จะได้รับสิ่งทดแทนที่ต้องสละทิ้งชีวิตในป่า การวาทมโนภาพทางอารมณ์เช่นนี้ นับว่าได้รับการกลั่นกรองอย่างสะอาด ใครได้อ่านก็เกิดความสะเทือนใจ ถึงแม้จะตั้งใจอ่านให้ข้าง ซึ่งเป็นสัตว์เดรัจฉานฟัง ถ้อยคำที่มีสำเนียงไพเราะนั้นก็คงเป็นสื่อเข้าถึงจิตใจระหว่างคนกับข้างได้ ข้างก็เกิดความรู้สึกว่าที่ถูกจับมานั้นมาอยู่ในท่ามกลางมิตร ไม่มีใครรังแกหรือทำอันตรายตรงกันข้ามมีแต่คนปรนนิบัติให้ได้รับความสะดวก และใช้งานที่มีเกียรติ

3. ศิลปะในการพรรณนาและบรรยาย มีระเบียบ สะเอียดลออ เป็นขั้นตอน ถึงจะมีการเปรียบเทียบน้อยไปก็ยังไม่ทำให้รสของการพรรณนาและบรรยายจืดชืดลงแต่ประการใด